

Литература

1. Analysis of the Situation of Children in Mongolia 2014 /Government of Mongolia National Authority for Children United Nations Children's Fund United Nations Children's Fund (UNICEF). – Printed in Mongolia, 2014. – 86 p.
2. Мусина Н. М. Детский фонд Организации Объединенных Наций (ЮНИСЕФ): международно-правовые проблемы структуры и деятельности / Н.М. Мусина; под ред. Э.С. Кривчиковой – М., 2012 – 150 с.
3. Положение детей в мире: специальный выпуск: празднование 20-летия Конвенции о правах ребенка: резюме. – New York, 2009– 12 с.

ВОЛОНТЕРСТВО В АРХЕОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕДИЦІЯХ (з досвіду Херсонеської археологічної експедиції «Цитадель» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна)

*Вырваться из тесных города камер
Туда,
Где горизонт звездами росшит...
Знаете, трогать время руками –
Роскошь.*

*А. М. Домановський,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет*

Одним із найбільш масових волонтерських рухів в усьому світі й Україні зокрема є участь добровольців у дослідженні, збереженні й популяризації пам'яток минулого. Щороку до цієї справи долучаються тисячі охочих взяти участь у роботі музеїв, виставкових комплексів, науково-просвітницьких та науково-дослідницьких проектів тощо. Одним із найбільш популярних напрямів є при цьому участь у роботі археологічних експедицій, що дозволяє ефективно поєднати змістовну науково і суспільно корисну працю зі здоровим, цікавим, змістовним і корисним відпочинком.

Робота волонтерів у археологічних експедиціях традиційно припадає на найбільш гарячу в усіх сенсах (від інтенсивності праці до літньої спеки) пору – польовий археологічний сезон. У кліматич-

них умовах України це зазвичай – пізня весна, все літо і перша половина осені до початку дощової пори. При цьому найбільш інтенсивно розкопки проводяться влітку, що пов'язано, крім інших факторів, також із можливістю максимально долучити до цього процесу охочих добровольців, бо саме на цей час припадають довгі канікули у студентів і школярів, а також традиційні літні відпустки.

Удалий для археологів збіг у часі інтенсивного здійснення розкопок і наявності вільних від виконання інших зобов'язань робочих рук якнайкраще доповнюється багатоманітними можливостями (само)організації роботи і змістовного дозвілля волонтерів у археологічній експедиції. Від самого початку і до завершення перебування в експедиції життя її учасника перетворюється на сповнену цікавими подіями пригоду, що дозволяє одночасно спробувати свої сили й можливості у різних сферах діяльності, поповнити свої знання і життєві враження корисною інформацією, навичками й уміннями.

Головною метою роботи археологів під час польового сезону є проведення розкопок певної археологічної пам'ятки, й усе життя експедиції виявляється підпорядкованим цій основній меті. Волонтери беруть участь практично в усіх без винятку етапах наукової роботи – починаючи від праці на розкопі до первинної обробки, реставрації та дослідження знахідок у польових умовах. Саме ця діяльність виступає основним двигуном життя експедиції, творить сенс її існування, приваблює добровольців можливістю долучитися до наукових досліджень і відкриттів, і – хто зна, якщо пощастить – стати співучасником чи навіть першовідкривачем унікальних артефактів. Вже здійснивши перед цим подорож до табору експедиції у просторі, учасник розкопок отримує унікальну можливість здійснити ще й подорож у часі у незвідане минуле, туди, де з давніх-давен і аж до сьогодні не ступала нога людини. Волонтери отримують змогу опанувати методику проведення археологічних розкопок, здобути знання й відпрацювати уміння первинної фіксації процесу дослідження і видобутих із землі знахідок, долучившись таким чином до справжньої наукової роботи.

Продовженням роботи експедиції виступають різноманітні заходи науково-просвітницького плану, тематично пов'язані з досліджуваною археологічною пам'яткою чи, ширше, з археологією та історією в цілому. Зазвичай це популярні лекції відомих фахівців, які беруть участь у розкопках чи відвідують експедицію на запро-

шення із дружніми візитами, наукові семінари чи реконструкторські школи-робітні, під час занять на яких можна спробувати відтворити давню виробничу технологію чи самостійно виготовити унікальний «археологічний артефакт», який неможливо купити у сувенірній крамниці. Волонтери можуть при цьому бути як рядовими учасниками цих заходів, так і їхніми організаторами, якщо здобуті раніше знання і навички дозволяють їм це робити.

Спільна важка, але цікава робота на розкопі й захопливі науково-популярні просвітницькі заходи після нього, напівпохідне експедиційне життя згуртовують волонтерів, і жоден вечір чи, тим більше, вихідний день не минає без якогось цікавого заходу – від традиційних вечірніх зборів з гітарою до ретельно продуманих заходів, таких, як, наприклад, обов'язкова традиційна посвята у археологи. За таких умов усього за кілька днів група малознайомих чи й зовсім незнайомих людей перетворюється на єдиний міцний згуртований організм експедиції, готовий до найскладніших випробувань.

Робота експедиції триває роками і навіть десятиліттями, і вже з другого-третього польового сезону серед волонтерів виділяються ті, хто приїздить на розкопки з року в рік. Так формується міцне ядро експедиції, до якого долучаються добровольці-новачки. Саме волонтери-ветерани, які працюють у експедиції багато років поспіль і формують її робочу основу, значною мірою зберегли українську археологію останньої чверті століття від занепаду чи навіть вберегли від загибелі. За умов українського недостатнього чи навіть практично відсутнього фінансування роботи археологічних експедицій з боку держави та обмеженої спонсорської допомоги, саме готовність добровільних учасників експедиції безкоштовно працювати в археологічних експедиціях і навіть частково фінансувати їхні витрати (тобто фактично волонтерський рух) стала запорукою існування археологічної науки в Україні.

Однією з археологічних експедицій, що здійснювала розкопки переважно завдяки волонтерам, стала Херсонеська археологічна експедиція «Цитадель» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Об'єктом її досліджень є головний фортифікаційний об'єкт античного і середньовічного Херсонеса–Херсона – так звана «цитадель» міста. «Цитадель» – це оточена по периметру високими фортечними мурами чотирикутна ділянка, розташована у південно-східному районі городища на узбережжі сучасної Карантинної бухти. Початкові оборонні укріплення твердині було збудовано

приблизно в середині III ст. до н. е. на місці колишнього міського некрополя та Кераміка – району розташування гончарних майстерень. З того часу як власне самі фортечні мури-куртини з баштами, так і різноманітні будівлі, розташовані всередині Цитаделі, неодноразово перебудовувалися, але одне залишалося незмінним – мілітарний характер пам'ятки, її ключове військово-стратегічне значення в системі оборонних споруд Херсонеса. Саме тут розташовувався військовий гарнізон, який мав захищати мешканців міста у випадку загрози.

Серед волонтерів експедиції чимало багаторічних учасників, які обрали науковий шлях дослідження Херсонеса, античної та середньовічної історії й археології. Це досвідчений дослідник харків'янин Михайло Фомін, харизматичний гітарист і талановитий історик-ентузіаст Андрюс Мішріс з литовського Вільнюса, пошукач кафедри історії стародавнього світу та середніх віків, дослідниця повсякденного життя Херсонесу і незамінний організатор повсякденного життя археологічного загону Марія Пархоменко.

Повільна наука археологія, яка, немов машина часу, дозволяє нам поступово здійснювати подорож у глиб віків, кожного року робить свої чергові кроки вперед завдяки зусиллям цілої команди археологів, переважну більшість яких складають волонтери. Вони стають вічними двигунами тієї машини, що дозволяє зазирнути в минуле і відчувати час на дотик, доторкнутися до нього рукою, дістаючи із землі розкопу чергову знахідку.

Література

1. Домановський А. М. Незламні башти цитаделі на сторожі часу // Автодорожник. – № 12 (1564). – 25 листопада 2010 р., четвер. – С. 12.
2. Домановський А. М. Херсонес Таврійський. 2010 рік // Харківський університет: Загальноуніверситетська газета. – Вівторок, 2 листопада 2010 р. – № 15 (3956). – С. 3.
3. Домановський А. М. Цитадель. Херсонеський археологічний легіон університету // Харківський університет. Загальноуніверситетська газета. – Вівторок, 30 жовтня 2012 р. – № 14 (3989). – С. 2.
4. Сорочан С. Б., Домановський А. Н. Харьковская экспедиция в Херсонесе, или Тридцать лет спустя // Древности–2012. Харьковский историко-археологический ежегодник. – Вып. 11. – Харьков, 2012. – С. 297–306.
5. Фомин М. В., Домановський А. Н. Роль археологического туризма в формировании интереса к родной истории у молодежи // Молодь в соціокультурному просторі України: Матеріали міжвузівського науково-методичного семінару (15 грудня 2011 р., м. Харків). – Харків, 2011. – С. 65–66.